

Szentpéteri József

A TÉPEI KINCS
.....
THE TÉPE TREASURE

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Budapest, 2021

A kötet a Bölcsészettudományi Kutatóközpont és a Magyar Nemzeti Múzeum együttműködési megállapodása keretében, a debreceni Déri Múzeum és Tépe község önkormányzata támogatásával készült.

The publication of this volume was enabled by the collaboration between the HAS Research Centre for the Humanities and the Hungarian National Museum, with generous support from the Déri Museum of Debrecen and the community of Tépe.

A kötet megjelenését az ELKH Titkársága támogatta.

Supported by the Secretary of ELKH.

Fordítás:
Seleanu Magdaléna

English translation:
Magdaléna Seleanu

Lektorok:
Lőrinczy Gábor és Szenthe Gergely

Specialist peer reviewers:
Gábor Lőrinczy and Gergely Szenthe

© Szentpéteri József, 2021
© Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2021
© Magdaléna Seleanu (angol fordítás), 2021

© József Szentpéteri, 2021
© Research Centre for the Humanities, 2021
© English translation, Magdaléna Seleanu, 2021

Minden jog fenntartva,
beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording or any other information storage and retrieval system, without requesting prior permission in writing from the publisher.

A címlapon:
A tépei aranyozott ezüst bizánci tál megmaradt egyharmad része.
Fotó: Dabasi András. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Cover photo:
The surviving one-third of silver-gilt Byzantine plate from Tépe.
Photo: András Dabasi, Hungarian National Museum, Budapest

A hátlapon:
A tépei arany álcSAT.
Fotó: Dabasi András. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Back cover photo:
The gold pseudo-buckle from Tépe.
Photo: András Dabasi, Hungarian National Museum, Budapest

ISBN 978-963-416-263-6

Tartalom

Contents

BEVEZETŐ • INTRODUCTION	7
1. A TÉPEI LELETANYAG KÖZGYŰJTEMÉNYBE KERÜLÉSE • HOW THE TÉPE FINDS REACHED A PUBLIC COLLECTION	9
1.1. Mi történt a leletek debreceni felbukkanása előtt? • What happened before the finds surfaced in Debrecen?	11
1.2. Múzeumi irattári források • Archival records	12
1.3. A kincsért folyó versengés • The race for the treasure	32
2. LELŐKÖRÜLMÉNYEK • THE FIND CIRCUMSTANCES	37
2.1. Egy árulkodó marginália a találás helyszínéről • A telling remark on the location of the findspot	39
2.2. Törekvések a lelőhely azonosítására • Efforts to identify the findspot	39
2.3. A Kálló-parti telek birtoklástörténete • Ownership history of the plot on the bank of the Kálló Stream	42
2.4. A korabeli meteorológiai adatok tanulságai • The evidence of the contemporaneous meteorological data	47
2.5. A lelőhely hitelesítése és műszeres vizsgálata • Identification of the findspot and its instrumental survey	49
3. KUTATÁSTÖRTÉNET • RESEARCH HISTORY	51
3.1. Az első hatvan esztendő (1911–1971) • The first sixty years (1911–1971)	53
3.2. Az utóbbi fél évszázad (1972–2021) • The past five decades (1972–2021)	56
3.3. Vélemények: utak és tévutak • Research avenues: directions and misdirections	58
4. A LELETEGYÜTTES ÖSSZETÉTELE, SZÁRMAZÁSA ÉS KELTEZÉSE • THE COMPOSITION, ORIGIN AND CHRONOLOGY OF THE TÉPE ASSEMBLAGE	61
4.1. Ezüst asztali készlet: tálalótál, kehely és korsó • Silver tableware: plate, goblet and jug	63
4.1.1. Aranyozott ezüstitál • Silver gilt plate	63
4.1.2. Ezüstkehely és ezüstkorsó • Silver goblet and silver jug	71
4.2. Arany álcsatos díszöv és tartozékai: kard és kés • Belt with gold pseudo-buckle and the associated finds, a sword and a knife	76
4.2.1. Arany álcsat • Gold pseudo-buckle	76
4.2.2. Aranyszerelvények • Gold fittings	80

5.	A LELETEK RÉGÉSZETI ÉS TÖRTÉNETI ÉRTELMEZÉSE • ARCHAEOLOGICAL AND HISTORICAL INTERPRETATION OF THE FINDS	87
5.1.	Sírlelet vagy kincslelet? • Grave assemblage or hoard?	89
5.2.	Hatalmi központ vagy rejtékhely? • Power centre or hiding place?	90
6.	A TÉPEI KINCS KAPCSOLATA AZ ÁLCSATOS KÖRREL • THE CONNECTION BETWEEN THE TÉPE TREASURE AND THE PSEUDO-BUCKLE BELT SETS	93
6.1.	Álcsatos leletegyüttesek az Avar Kaganátus területén • Assemblages with pseudo-buckles in the Avar Khaganate	95
6.2.	Aranyveretes díszövek a bizánci diplomácia szolgálatában • Gold-studded ceremonial belts in the service of Byzantine diplomacy	105
7.	AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE • THE MAIN FINDINGS OF THE INVESTIGATION	109
	EPILOGUS • EPILOGUE	113
	KÖSZÖNET • ACKNOWLEDGEMENTS	115
	RÖVIDÍTÉSEK • ABBREVIATIONS	117
	IRODALOM • REFERENCES	119
	KÉPJEGYZÉK • LIST OF FIGURES	129
	MUTATÓ • INDEX	
	Személynevek • Index of names	139
	Helynevek • Index of places	141

Bevezető

Introduction

Három generációval ezelőtt – mit sem sejtve arról, hogy egyre közeledek az első világháború –, 1911 decemberében a Bihar megyei kisközség, Tépe polgárai a következő felhívással találkoztak a *Debreceni Képes Kalendárium* lapjain: „Őrát ékszett ezüstneműt csakis a megbízhatóságáról, óriási választékáról, bámulatos olcsó árairól országsszerte híres Löfkovits Arthur és Tsa cégénél vásároljunk. Piacz-u. 38. Főposta mellett.”¹ Hogy megragadt-e vajon ez a féloldalas hirdetés egyikük-másikuk fejében, nem tudjuk. Csak annyi bizonyos, hogy pontosan ez idő tájt három tépei lakos kincset talált az Ó-Kálló-parti Görbekertben, a falutól nem messze fekvő gyümölcsös-szőlős telkükön. Az aranyon-ezüstön igazságosan megosztottak, s mindent megtettek annak érdekében, hogy a szerencsés véletlen folytán ölükbe hullott gazdagságot *maradéktalanul* a kiterjedt rokonság boldogulására fordítsák. Az elbeszélés itt véget is érhetne, ha nem közeledett volna rohamléptekkel a karácsony, mely váratlan fordulatot hozott a nem mindennapi történetben.

Az elmúlt évtizedek meg-megtorpanó nyomozásai során lassanként napvilágra került és egymást szerencsésen kiegészítő információk szerint 1911. december 19-én egy helybeli gazda² két nagykorú gyermekével értékes kincsre bukkant a település körül időszakos vízfolyásként kanyargó Ó-Kálló partján. A leleteket rövid úton elharmadták, s mivel a foglalkozásukat tekintve egyrészt gazdálkodó parasztcsaládról, másrészt egy iparos, közelebről pedig *kovács* famíliáról beszélhetünk, hozzáértés és megfelelő szerszámok is kéznél voltak az osztozkodáshoz.

Úgy tűnik, az ölükbe hullott kincs nagyobbik része viharos gyorsasággal végérvényesen kikerülhetett a tudományos kutatás látóköréből, már az előtt, hogy a családfő, *id. Ujvári Gábor* öt nappal a feltételezett találsi

Three generations ago, in December 1911, when there was still no premonition of the Great War that would soon engulf the continent, the residents of Tépe, a small village in County Bihar, found the following announcement on a page of *Debreceni Képes Kalendárium*: “Buy your watches, jewellery and silverware from none other than Arthur Löfkovits and Co., renowned nationwide for their reliability, their huge selection and their astonishingly low prices. 38 Piacz Street, beside the Main Post Office.”¹ We shall never know whether the half-page advertisement caught the attention of one or another reader. What we do know is that around this time, three Tépe residents discovered a treasure in an area known as Görbekert on the bank of the Ó-Kálló Stream, where they had their orchard and vineyard. They divided the gold and silver articles equally among themselves and made every effort to use even the tiniest scrap of the riches they had accidentally stumbled upon to further the well-being of their many relatives. Our story would end here, had not Christmas fast approached, which brought an unexpected twist to the extraordinary story of this amazing assemblage.

On the testimony of the occasionally faltering, but nevertheless persistent archaeological detective work that has brought to light bits and pieces of complementary information, on December 19, 1911, a local farmer² and his two grown sons discovered a valuable treasure trove on the bank of the Ó-Kálló Stream, an intermittent watercourse flowing around the village. They divided the treasure into three equal parts and, being in part a peasant family engaged in farming and in part a family of smiths, they had the necessary expertise and the appropriate tools for dividing the finds among themselves.

It would appear that the greater part of the treasure that had fallen into their lap by good fortune had rapidly disappeared from the view of academic research by December 24, 1911, when Gábor Ujvári sr., the head of the

1 Hirdetés a *Debreceni Képes Kalendárium* 1911-es kiadásából. Debreczen sz. kir. város könyvnyomda-vállalata, 1911. (lapszám nélkül). Letöltve a Debreceni Egyetem digitális könyvtárából: <http://fulltext.lib.unideb.hu/journals/bin/tibi.cgi?fi=dkk&ev=1911&sz=11>; Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Leltári szám: 03626337; a letöltés időpontja: 2016. szeptember 25.

2 Az MNM leltári naplójában *Supka Géza* kézírásával – tévesen – *Vigvári Gábor* neve lett a telek tulajdonosaként feltüntetve. Ez az elírás köszön vissza még jóval *Makkay János* e tárgyban írott közleménye (*Makkay 1961*) után is (GARAM 1993, 106; SZENTPÉTERI 2002, 375; GARAM 2002a, 77; SZENTPÉTERI 2014): bár a tévedésre már *Garam Éva* felhívta a figyelmet (GARAM 1993, 36).

1 Advertisement in the 1911 issue of *Debreceni Képes Kalendárium*. Debreczen sz. kir. város könyvnyomda-vállalata, 1911 (without page number). Downloaded from the digital library of Debrecen University: <http://fulltext.lib.unideb.hu/journals/bin/tibi.cgi?fi=dkk&ev=1911&sz=11>; University and National Library, inv. no.: 03626337; downloaded September 25, 2016.

2 In the acquisitions register of the Hungarian National Museum, Géza Supka erroneously entered the name of the landowner as Gábor Vigvári. Even though János Makkay published a brief note correcting the misspelling (MAKKAY 1961), it still cropped up later (GARAM 1993, 106; SZENTPÉTERI 2002, 375; GARAM 2002a, 77; SZENTPÉTERI 2014), despite Éva Garam having pointed out the mistake (GARAM 1993, 36).

időpont után, 1911. december 24-én, vasárnap megjelent a fent említett debreceni órás és ékszerész üzletében, ahol aranyholmikat ajánlott megvételre. Az üzlet tulajdonosa, *Löfkovits Arthur*, aki egyszersmind a Városi Múzeum önzetlen támogatója és nem mellesleg az igazgatója is volt egyazon személyben, sajnálatos módon ez idő tájt épp nem tartózkodott ott, és az ő távollétében az inkább az eladásban, semmint a haszontalan kacatoknak tűnő tárgyak megvásárlásában érdekelt személyzet fantáziáját nem mozgatták meg a karácsony előtti forgatagban felkínált ismeretlen rendeltetésű tárgyak, így azok megvételétől tudatlanul elzárkóztak. Az ajánlatról csak később tudomást szerző órásmester-ékszerész Löfkovits igazgató úr ezáltal egyszer és mindenkorra elesett a jó üzlettől. De nemcsak ő, az egész város: 1912 első felében³ ugyanis hiába folytatott egymással kimerítő tárgyalásokat⁴ a nem sokkal régebben (1902-ben) alapított debreceni Városi Múzeum és az akkor már egy évszázados múltra (1802) visszatekintő Nemzeti Múzeum, végül is – a civis polgárok minden erőfeszítése ellenére – a leletek ma is látható része az országos hatókörű fővárosi intézmény gyűjteményébe került.⁵

A tépei Ó-Kálló menti Görbekert emléke azonban mindmáig „aranyos dombként” maradt fenn a szerencsés telektulajdonos, Ujvári Gábor családi legendáriumában; míg a Kárpát-medence népvándorlaskorával foglalkozó régészeti szakirodalom az egyik legszebben kidolgozott bizánci eredetű, kora avar kori álcsatos fejedelmi méltóságjelvény lélohelyeként tartja számon, amely az analóg aranyleletek alapján a 7. század közepéső harmadára keltezhető.

family, visited the shop of the jeweller who had placed the above-cited ad, five days after the treasure is assumed to have been discovered, and offered various gold articles for sale. Regrettably, Arthur Löfkovits, the shop's owner, who was also a generous patron of the Municipal Museum and, incidentally, also its director, was out of town and in his absence, the curious objects of unknown function offered for sale amidst the Christmas bustle did not kindle the interest of the shop's staff, who were in any case more interested in selling their wares than in buying what seemed to them worthless trinkets, and they declined to purchase them. Löfkovits, the watch-maker, jeweller and museum director, thus missed the opportunity of a good bargain for once and for all. The loss was not only his, but also the city's: in the first six months of 1912,³ the Municipal Museum of Debrecen, founded a few years earlier in 1902, put heart and soul into the negotiations⁴ with the Hungarian National Museum, founded a century earlier in 1802, but to no avail: despite all the efforts of the city of Debrecen, the treasure's currently known finds became part of the collection of the institution of national authority.⁵

The Görbekert area by the Ó-Kálló Stream on the outskirts of Tépe remains the “golden mound” in the family lore of Gábor Ujvári, the lucky owner of the land; in the archaeological literature of the Migration period of the Carpathian Basin, it is regarded as the findspot of the perhaps most superbly crafted pseudo-buckle, a royal insignia of rank of the Early Avar period probably made in Byzantium, which on the strength of similar goldwork can be dated to the middle third of the seventh century.

3 E muzeológiai történeti szempontból tanulságos mozzanatról szóló polémia: MAKKAY 1985, 59, BÓNA 1986, 55.

4 A tépei leletek megszerzése érdekében folytatott tárgyalásokról szóló (közöletlen) levelezés: Déri Múzeum Régészeti Adattára 205/1911. vm. sz. (1911. december 31.); 3/1912. vm. sz. (1912. január 6.); 6/1912. vm. sz. (1912. január 9.); 8/1912. vm. sz. (1912. január 12.); 17/1912. vm. sz. (1912. január 18.); MNM Adattár R. Lev. 11/1912. (1912. január 11.), 12/1912. (1912. január 12.), 14/1912. (1912. január 12.) és 15/1912. sz. (1911. január 13.).

5 A levéltári kutatások eredményeiről 2015. október 20-án hangzott el beszámoló a Révkomáromban rendezett XXV. Hadak Útján című konferencián: SZENTPÉTERI 2018c.

3 For the debate over the events, with numerous insights for museology, cf. MAKKAY 1985, 59, and BÓNA 1986, 55.

4 The (unpublished) correspondence on the negotiations to acquire the Tépe finds: Déri Museum, Archaeological Archives 205/1911. vm. sz. (December 31, 1911); 3/1912. vm. sz. (January 6, 1912); 6/1912. vm. sz. (January 9, 1912); 8/1912. vm. sz. (January 12, 1912); 17/1912. vm. sz. (January 18, 1912); HNM Archives R. Lev. 11/1912 (January 11, 1912), 12/1912 (January 12, 1912), 14/1912 (January 12, 1912) and 15/1912 (January 13, 1911).

5 I presented the findings of my archival research in a paper read on October 20, 2015, at a conference held in Révkomárom: SZENTPÉTERI 2018c.